

Tamara Galbarczyk

Rola działalności depozytowo-kredytowej w gospodarce banków komercyjnych w Polsce

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H, Oeconomia 42, 27-40

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. XLII, 2

SECTIO H

2008

Wydział Ekonomiczny UMCS

TAMARA GALBARCZYK

*Rola działalności depozytowo-kredytowej w gospodarce banków
komercyjnych w Polsce*

The role of deposit and credit activities in the financial economy of commercial banks in Poland

Abstrakt: Działalność depozytowo-kredytowa jest tradycyjnie podstawową formą aktywności banków na rynku finansowym. Wraz z rozwojem tego rynku coraz większego znaczenia nabierają jednak nowe funkcje banków. Powstaje zatem pytanie, w jakim stopniu banki w Polsce realizują klasyczne funkcje, a w jakim wychodzą naprzeciw nowym wyzwaniom. Celem podjętych rozważań jest wskazanie, w jakim stopniu zjawiska zachodzące na rynkach krajów wysoko rozwiniętych mają odzwierciedlenie w warunkach polskich.

Z przeprowadzonej analizy działalności banków komercyjnych w latach 2002–2006 wynika, że mimo rosnącej konkurencji i wymagań klientów oraz rozszerzania przez banki aktywności na obszary wykraczające poza ich tradycyjne funkcje, działalność depozytowo-kredytowa odgrywa nadal dominujące znaczenie w gospodarce finansowej polskich banków.

WPROWADZENIE

Introduction

Z definicji banku zawartej w ustawie Prawo bankowe wynika, że podejmuje on operacje obciążające ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym.¹ Takie określenie sugeruje, zresztą słusznie, że głównym źródłem finansowania działalności banków są pozyskane kapitały obce, które mają przeważający udział w ich pasywach, odwrotnie niż w przypadku podmiotów niefi-

¹ Ustawa z 29.08.1997 r. Prawo bankowe, Dz. U. nr 140, poz. 939, z późn. zm., art. 2.

nansowych (patrz tabela 1). Operacje pozyskiwania środków na finansowanie działalności banków noszą w literaturze nazwę operacji biernych (pasywnych) i znajdują swoje odzwierciedlenie w pasywach bilansu.² Bank staje się w nich dłużnikiem klientów (właścicieli tych środków) i ponosi koszty związane z ich pozyskaniem. W bilansie występują one jako zobowiązania banku. Jako przykład można tu podać pozyskiwanie depozytów i lokat, zaciąganie kredytu refinansowego w NBP, lokaty międzybankowe bierne, czyli przyjęte od innych banków i pozyskiwanie środków w drodze emisji własnych papierów wartościowych przez bank, np. obligacji, bankowych papierów wartościowych, certyfikatów depozytowych, bonów oszczędnościowych itp.

Wyodrębnienie operacji pasywnych odbywa się wg klasycznego podziału operacji bankowych, opartego na podziale bilansu. Według tego kryterium w literaturze wyodrębnia się jeszcze operacje czynne (aktywne) i usługowe.³

Operacje czynne polegają na lokowaniu pozyskanych środków w celu osiągnięcia przychodów. To na nich przede wszystkim bank zarabia. Mają one odbicie w aktywach bilansu, a bank staje się w nich wierzycielem klientów, tzn. występują one w bilansie jako należności, czyli stanowią element majątku banku. Jako przykład można tutaj podać udzielanie kredytów i pożyczek, lokaty międzybankowe czynne, czyli złożone w innych bankach, lokaty w banku centralnym, lokaty w papiery wartościowe nabywane przez bank do własnego portfela aktywów. Są to tzw. aktywa przychodowe. Niektórzy autorzy wymieniają także np. operacje powiększające majątek trwały i wartości niematerialne i prawne oraz przechowywanie środków pieniężnych⁴, stanowiące tzw. aktywa nieprzychodowe. Nie mogą tu być natomiast przykładem, wskazywane przez niektórych autorów, udzielanie gwarancji i poręczeń czy akredytywa, ponieważ nie znajdują one odbicia w bilansie (są to operacje o charakterze pozabilansowym).

Operacje pośredniczące to operacje i usługi realizowane przez bank na zlecenie, rachunek i ryzyko klientów. Bank nie angażuje tu własnych czy powierzonych środków.⁵ Przeprowadzając je, osiąga przychody głównie w formie prowizji i opłat. Przykładem może być prowadzenie rachunków bankowych i dokonywanie rozliczeń, pośrednictwo w obrocie papierami wartościowymi i sprzedaży produktów ubezpieczeniowych, wynajem skrytek i sejfów, zarządzanie aktywa-

² Por. np. Z. Dobosiewicz, *Podstawy bankowości*, PWN, Warszawa 1998, s. 52.

³ Por. np. W. L. Jaworski, *Operacje depozytowo-kredytowe*, [w:] M. Iwanicz-Drozdowska, W. L. Jaworski, Z. Zawaadzka, *Bankowość. Zagadnienia podstawowe*, Poltext, Warszawa 2006, s. 116; *Elementy finansów i bankowości*, pod red. S. Flejterskiego, B. Świeckiej, CEDEWU, Warszawa 2007, s. 251.

⁴ Z. Dobosiewicz, *op. cit.*, s. 101.

⁵ Por. np. J. Harasim, *Operacje bankowe*, [w:] M. Capiga, J. Harasim, G. Szustak, *Finanse banków*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Zarząd Główny, Centralny Ośrodek Szkolenia Zawodowego, Warszawa 2005, s. 111.

mi, doradztwo itp. Jak wskazuje się w literaturze, w ostatnich latach następuje dynamiczny rozwój tych operacji.⁶

Oprócz podziału zaprezentowanego powyżej, w piśmiennictwie można znaleźć również inne propozycje klasyfikacji.⁷ Najbardziej przydatny z punktu widzenia klientów banków wydaje się podział na usługi finansujące, usługi depozytowe, usługi związane z obsługą obrotu płatniczego i usługi różne.⁸

W okresie dynamicznego rozwoju rynku finansowego, rosnącej konkurencji na rynku usług bankowych i zwiększających się wymagań klientów, banki rozszerzają swoją aktywność na obszary wykraczające poza ich tradycyjne funkcje, dokonują ekspansji na niebankowe rynki finansowe. Tak przynajmniej dzieje się na rynkach krajów rozwiniętych.⁹ Tam jednak mamy najczęściej do czynienia z działaniem banków uniwersalnych i specjalistycznych (działających w konkretnych niszach rynku), a wśród nich banków inwestycyjnych. Te ostatnie mają zwykle małą bazę depozytową, ale działają na rynkach akcji, obligacji i pożyczek konsorcjalnych.¹⁰ W Polsce nie ma typowych banków inwestycyjnych¹¹, a większość banków komercyjnych przyjęło model banku uniwersalnego. I pomimo dokonującej się ewolucji roli banków w gospodarce wydaje się, że działalność depozytowo-kredytowa odgrywa w nich nadal dominujące znaczenie. Opracowanie stanowi próbę weryfikacji tak postawionej tezy.

ANALIZA DZIAŁALNOŚCI DEPOZYTOWO-KREDYTOWEJ BANKÓW KOMERCYJNYCH

Analysis of the deposit and credit activities of commercial banks

Jak wspomniano wyżej, banki mogą pozyskiwać kapitały obce m.in. w drodze przyjmowania depozytów i lokat. Depozyty *à vista* są to środki płatne na każde żądanie, lokowane przez klientów na czas nieokreślony. Podstawową zaletą jest ich płynność i bezpieczeństwo. Ponadto klienci otrzymują pewien dochód w postaci odsetek. Bank nie może środków przyjętych w tej formie inwestować na dłuższe terminy, gdyż mogą one zostać w każdej chwili wycofane. Zaletą dla banku jest niski koszt pozyskania środków, zaś wadą – wysokie koszty obsługi (częste wpłaty i wypłaty).

⁶ *Ibid.*, s. 138.

⁷ Por. np. *Elementy finansów i bankowości...*, s. 249–252.

⁸ Z. Krzyżkiewicz, *Klasyfikacja operacji bankowych*, [w:] *Bankowość. Podręcznik akademicki*, cz. 2, pod red. W. L. Jaworskiego, Z. Zawadzkiej, Poltext, Warszawa 2002, s. 267–268; W. L. Jaworski, *op. cit.*, s. 116.

⁹ S. Heffernan, *Nowoczesna bankowość*, PWN, Warszawa 2007, s. 51.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Por. K. Borowski, *Bankowość inwestycyjna*, [w:] *Współczesna bankowość*, pod red. M. Zaleskiej, Difin, Warszawa 2007, s. 151.

Lokata terminowa może mieć postać lokaty bez możliwości zerwania przed terminem, z możliwością zerwania przed terminem lub za wypowiedzeniem. Wszystko zależy od zapisów w regulaminie banku. Lokaty charakteryzują się zwykle wpłacaniem środków na czas określony w umowie. Wyjątkiem są tutaj lokaty call, które są wpłacane na czas nieokreślony, a mogą być wycofane po uprzednim wypowiedzeniu umowy. Banki oferują zróżnicowane terminy lokat oraz różne zasady naliczania odsetek (odsetki proste, kapitalizacja odsetek). Stopa oprocentowania może być stała lub zmienna. Ponieważ środki trafiają do banku na dłuższy czas, oprocentowanie lokat jest zwykle wyższe niż depozytów *à vista*, przy czym jest zwykle tym wyższe, im dłuższy jest okres lokaty. Dla klienta zaletą jest więc wyższy dochód, ale wadą – niższa płynność. Z kolei dla banków niższa płynność jest zaletą, gdyż mogą one lokować te środki na dłuższe terminy.

Banki stosują ponadto różne konsekwencje zerwania umowy, czyli wycofania środków przed upływem zadeklarowanego okresu. Teoretycznie w regulaminie bank może ustalić brak możliwości zerwania lokaty, ale ponieważ większość banków ją dopuszcza, taki bank byłby mniej konkurencyjny, chyba że zaoferowałby odpowiednio wyższy dochód w postaci odsetek. Banki dopuszczają zrywanie lokat, ale w konsekwencji obniżają oprocentowanie. Karne obniżenie odsetek może mieć różną skalę, aż do zupełnej ich utraty. W różny sposób może być także uregulowana sprawa automatycznego przedłużania lokaty na następny okres po upływie zadeklarowanego terminu.

Wielkość zobowiązań banków komercyjnych z tytułu zgromadzonych depozytów i lokat w relacji do pasywów prezentuje tabela 1.

W latach 2002–2006 systematycznie rosła zarówno suma bilansowa sektora banków komercyjnych, jak i wielkość ich zobowiązań. W całym analizowanym okresie udział zobowiązań przekraczał 75% pasywów i jedynie w roku 2004 udział ten zmniejszył się o 2,7 punktu procentowego. Spośród zobowiązań największe znaczenie mają zobowiązania wobec sektora niefinansowego. Ich wielkość w całym analizowanym okresie rosła, ale wolniej niż suma bilansowa, stąd ich udział w źródłach finansowania działalności spadł z 60,5% w 2002 r. do 55% w 2006. Nadal jednak depozyty i lokaty podmiotów sektora niefinansowego stanowiły ponad połowę pasywów i ponad 60% kapitałów obcych banków komercyjnych.

Rosnącego znaczenia wśród zobowiązań nabierają zobowiązania wobec sektora instytucji finansowych. Depozyty banków i instytucji finansowych zastępują powoli depozyty innych podmiotów. Z uwagi na niskie oprocentowanie wkładów w bankach podmioty niefinansowe, a zwłaszcza osoby fizyczne poszukują innych form lokowania środków. Wskazywałby na to m.in. dynamiczny rozwój rynku funduszy inwestycyjnych¹² oraz rosnąca liczba członków i aktywów spół-

¹² Aktywa funduszy inwestycyjnych wzrosły z 22,8 mld zł na koniec 2002 r. do 99,2 mld zł na koniec 2006 r. i 134,8 mld zł na koniec 2007 r. (fundusze inwestycyjne.wp.pl – 20.02.2008).

Tab. 1. Wielkość i struktura pasywów banków komercyjnych
The size and structure of liabilities of commercial banks

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006
Pasywa ogółem, w tym:	443121,5	463288,6	509755,5	552516,2	638958,5
1. Operacje z bc w mln zł	2758,0	2380,0	2158,0	2506,0	4950,0
– udział % w pasywach	0,6	0,5	0,4	0,5	0,8
2. Zobowiązania w mln zł	348625,7	366466,7	389520,9	430124,5	498873,0
– udział % w pasywach	78,7	79,1	76,4	77,9	78,1
2.1. Wobec sektora finansowego w mln zł	62169,5	71832,4	78233,2	91964,4	118501,3
– udział % w pasywach	14,0	15,5	15,3	16,6	18,6
2.2. Wobec sektora niefinansowego w mln zł	268087,2	276686,3	288781,7	311932,1	351528,7
– udział % w pasywach	60,5	59,7	56,7	56,5	55,0
2.3. Wobec sektora instytucji rządowych i samorządowych w mln zł	18369,0	17948,0	22506,0	26228,0	28843,0
– udział % w pasywach	4,2	3,9	4,4	4,8	4,5
3. Zobowiązania z tyt. wyemitowanych papierów wartościowych w mln zł	3793,0	5237,1	6516,9	9396,0	15911,7
– udział % w pasywach	0,9	1,1	1,3	1,7	2,5
4. Kapitały i pożyczki podporządkowane w mln zł	45338,5	46848,3	49664,6	51674,1	55304,5
– udział % w pasywach	10,2	10,1	9,8	9,3	8,6
5. Pozostałe pasywa w mln zł	42606,3	42356,5	61895,1	58815,6	63919,3
– udział % w pasywach	9,6	9,2	12,1	10,6	10,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2003 r. Synteza*, NBP, Warszawa, maj 2004, s. 41; *Sytuacja finansowa banków w 2004 r. Synteza*, NBP, Warszawa, maj 2005, s. 44; *Sytuacja finansowa banków w 2005 r. Synteza*, NBP, Warszawa, maj 2006, s. 40; *Sytuacja finansowa banków w 2006 r. Synteza*, NBP, Warszawa, czerwiec 2007, s. 41–43.

dzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych¹³, oferujących generalnie wyższe oprocentowanie lokat.

Niewielkim zainteresowaniem cieszą się natomiast w bankach emisje własnych papierów wartościowych. Aby znalazły nabywców, muszą oferować co najmniej taki dochód jak lokaty, a z emisją wiąże się zwykle dodatkowe koszty, stąd wydaje się to nieopłacalne, biorąc zwłaszcza pod uwagę utrzymującą się nadpłynność sektora bankowego. Jednak, jak wynika z danych z tabeli 1, wartość emisji oraz udział środków pochodzących z tego źródła w pasywach sukcesywnie się zwiększały.

Tabela 2 prezentuje wielkość i strukturę depozytów sektora niefinansowego w bankach komercyjnych. Jak wynika z danych, wartość tych depozytów w kolejnych latach rosła. W całym okresie rosły depozyty przedsiębiorstw i instytucji niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych. Udział tych

¹³ Liczba członków SKOK zwiększyła się z 703 tys. na koniec 2002 r. do 1551 tys. na koniec 2006 r. i 1669 tys. na koniec 2007 r. Z kolei aktywa wzrosły z prawie 2,5 mld zł na koniec 2002 r. do prawie 6 mld zł na koniec 2006 r. i 7,3 mld zł na koniec 2007 r. (www.skok.pl – 20.02.2008)

pierwszych w depozytach sektora niefinansowego rósł, a drugich utrzymywał się na zbliżonym poziomie. Na koniec 2006 r. depozyty przedsiębiorstw stanowiły 35,8%, a depozyty instytucji niekomercyjnych 2,9% depozytów sektora niefinansowego. Depozyty gospodarstw domowych w latach 2002–2004 uległy zmniejszeniu o 9601,7 mln zł, a w latach 2005–2006 rosły. Według stanu na koniec 2006 r. osiągnęły one poziom ponad 210 mld zł, co stanowiło 61,3% depozytów sektora niefinansowego. Ich udział w depozytach sektora niefinansowego w całym analizowanym okresie zmniejszał się.

Tab. 2. Depozyty podmiotów sektora niefinansowego w bankach komercyjnych (w mln zł)
Non-financial sector entities' deposits in commercial banks (in PLN m.)

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006
Depozyty ogółem	261095,4	269844,0	281569,8	303846,3	343408,3
1. Depozyty przedsiębiorstw	53755,4	66930,0	83253,5	97056,6	123041,7
– złotowe	43947,6	55279,8	68302,1	77048,5	96850,4
– walutowe	9807,8	11650,2	14951,4	20008,1	26191,3
– bieżące	29351,8	35068,2	44331,3	54685,6	66239,1
– terminowe, zablokowane i z terminem wypowiedzenia	24403,6	31861,8	38922,2	42371,0	56802,6
2. Depozyty gospodarstw domowych	199381,5	194695,3	189779,8	197548,6	210444,1
– złotowe	160883,1	157133,8	158184,1	163847,4	176844,1
– walutowe	38498,4	37561,5	31595,7	33701,2	33600,0
– bieżące	46182,2	52892,5	52897,7	63194,5	82620,6
– terminowe, zablokowane i z terminem wypowiedzenia	153199,3	141802,8	136882,1	134354,1	127823,5
3. Depozyty instytucji niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych	7958,5	8218,7	8536,5	9241,1	9922,5
– złotowe	7359,7	7589,5	7968,5	8632,1	9133,3
– walutowe	598,8	629,2	568,0	609,0	789,2
– bieżące	2938,6	3417,2	3592,6	4077,0	4956,9
– terminowe, zablokowane i z terminem wypowiedzenia	5019,9	4801,5	4943,9	5164,1	4965,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2003 r. Synteza*, NBP, Warszawa, maj 2004, s. 44; *Sytuacja finansowa banków w 2004 r. Synteza*, NBP, Warszawa, maj 2005, s. 48; *Sytuacja finansowa banków w 2005 r. Synteza*, NBP, Warszawa maj 2006, s. 46; *Sytuacja finansowa banków w 2006 r. Synteza*, NBP, Warszawa, czerwiec 2007, s. 47–48.

W strukturze walutowej depozytów wszystkich podmiotów niefinansowych dominowały w całym analizowanym okresie depozyty złotowe. Z kolei uwzględniając kryterium rodzajowe depozytów, w grupie przedsiębiorstw dominowały w całym analizowanym okresie depozyty bieżące, zaś udział depozytów terminowych, zablokowanych i z terminem wypowiedzenia w depozytach ogółem przedsiębiorstw wahał się w granicach czterdziestu kilku procent. Taka struktura wynika ze specyfiki tych podmiotów, które utrzymują depozyty bieżące, aby

zachować płynność i zdolność do terminowego regulowania zobowiązań. Natomiast w grupie gospodarstw domowych i podmiotów niekomercyjnych działających na ich rzecz w całym okresie dominowały depozyty terminowe, zablokowane i z terminem wypowiedzenia, przynoszące z reguły wyższe dochody. Udział depozytów terminowych, zablokowanych i z terminem wypowiedzenia gospodarstw domowych w ich depozytach ogółem w całym okresie zmniejszał się, osiągając w 2006 roku poziom 60,7%. Podobna tendencja utrzymywała się w odniesieniu do podmiotów niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych. W tej grupie udział depozytów terminowych, zablokowanych i z terminem wypowiedzenia zmniejszył się z 63,1% w 2002 r. do 50% w 2006 r.

Podobnie, jak przyjmowanie depozytów i lokat jest klasyczną formą operacji pasywnych banków, tak udzielanie kredytów i pożyczek jest podstawową formą operacji aktywnych.

Udzielanie pożyczek zaliczono w ustawie do operacji sensu largo, a udzielanie kredytów należy do operacji sensu stricte, zastrzeżonych do wyłącznej kompetencji banków.¹⁴ Wyjątek stanowią tu kredyty konsumenckie, które mogą być udzielane także przez inne podmioty, np. SKOK-i.¹⁵ Przez udzielenie kredytu bank stawia do dyspozycji kredytobiorcy oznaczoną sumę środków pieniężnych z przeznaczeniem na określony cel i na warunkach zwrotu w ustalonym terminie, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, do zwrotu wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w ustalonych terminach oraz do zapłaty prowizji od udzielonego kredytu.¹⁶ Z kolei przez umowę pożyczki bank zobowiązuje się przenieść na własność pożyczkobiorcy określoną ilość pieniędzy, a ten zobowiązuje się zwrócić tę samą ilość pieniędzy.¹⁷ Pożyczka w przeciwieństwie do kredytu nie musi być odpłatna, ale w praktyce banki pobierają opłaty w postaci odsetek lub prowizji.

Skalę działalności kredytowej banków komercyjnych na tle aktywów prezentuje tabela 3.

W całym analizowanym okresie wraz ze wzrostem aktywów rosną również należności banków komercyjnych ogółem i ich udział w aktywach. Udział ten zwiększył się z 61,8% w 2002 r. do 68,1% w 2006.

Niezaangażowane w kredyty i pożyczki środki banki lokują w papiery wartościowe. Wartość tych inwestycji w analizowanym okresie rosła, a ich udział w aktywach wahał się na poziomie około 22–24%. Według danych NBP w port-

¹⁴ Ustawa z 29.08.1997 r. Prawo bankowe, *op. cit.*, art. 5, ust. 1 i 2.

¹⁵ Ustawa z 20.07.2001 r. o kredycie konsumenckim, Dz. U. nr 100, poz. 1081, z późn. zm., art. 2, ust. 3.

¹⁶ Ustawa z 29.08.1997 r. Prawo bankowe, *op. cit.*, art. 69.

¹⁷ Ustawa z 25.04.1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. nr 16, poz. 93, z późn. zm., art. 720 par. 1.

felu posiadanych przez banki komercyjne papierów wartościowych dominowały papiery o charakterze dłużnym, a wśród nich papiery emitowane przez instytucje rządowe szczebla centralnego. Największe znaczenie w całym analizowanym okresie miały więc bony i obligacje skarbowe.¹⁸ Mogą być one nabywane przez banki z różnych powodów (lokowanie środków niezajdujących zaangażowania w działalności kredytowej lub lokaty celowe, utrzymywanie w tej formie rezerwy płynności, lokowanie środków funduszy ochrony środków gwarantowanych tworzonych przez banki, utrzymywanie walorów mogących stanowić zabezpieczenie zaciąganych w NBP kredytów lombardowych czy technicznych).

Tab. 3. Wielkość i struktura aktywów banków komercyjnych
The size and structure of assets of commercial banks

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006
Aktywa ogółem, w tym:	443121,5	463288,6	509755,5	552516,2	638958,5
1. Należności ogółem w mln zł	273718,8	292007,5	328320,3	362739,9	435293,1
– udział % w aktywach	61,8	63,0	64,4	65,7	68,1
1.1. Należności od sektora finansowego w mln zł	70715,6	70646,4	98970,1	111841,8	121382,7
– udział % w aktywach	16,0	15,2	19,4	20,3	19,0
1.2. Należności od sektora niefinansowego w mln zł	188790,5	202254,7	209468,8	230279,1	292705,4
– udział % w aktywach	42,6	43,7	41,1	41,7	45,8
1.3. Należności od sektora instytucji rządowych i samorządowych w mln zł	14212,7	19106,4	19881,4	20619,0	21205,0
– udział % w aktywach	3,2	4,1	3,9	3,7	3,3
2. Papiery wartościowe w mln zł	103924,9	111541,4	114279,3	132217,9	139409,5
– udział % w aktywach	23,4	24,1	22,4	23,9	21,8
3. Pozostałe aktywa w mln zł	65477,8	59739,7	67155,9	57558,4	64255,9
– udział % w aktywach	14,8	12,9	13,2	10,4	10,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2006 r. Synteza*, NBP, Warszawa, czerwiec 2007, s. 41.

Największą grupą należności były jednak należności od sektora niefinansowego, które stanowiły w całym okresie ponad 40% aktywów banków komercyjnych. W latach 2002–2006 ich wartość stale rosła, zwiększając się z 188,8 mld zł w 2002 r. do 292,7 mld zł w 2006 r., czyli o 103,9 mld zł. Dość znaczącą pozycją w bilansie banków komercyjnych były także należności od sektora finansowego, czyli pożyczki udzielone na rynku międzybankowym. Ich udział w aktywach wahał się od kilkunastu do dwudziestu procent. Natomiast niewielkie znaczenie miały należności od sektora instytucji rządowych i samorządowych, z udziałem w aktywach rzędu 3–4%.

W literaturze wymienia się wiele klasyfikacji kredytów uwzględniających różne kryteria.¹⁹ Praktyka bankowa wydaje się w tym zakresie jeszcze bogatsza.

¹⁸ Por. *Sytuacja finansowa banków w 2006 r. Synteza*, NBP, czerwiec 2007, s. 46.

¹⁹ Por. np. W. L. Jaworski, *op. cit.*, s. 119; J. Harasim, *op. cit.*, s. 132; I. Hero-

Banki oferują klientom kredyty na różne cele, okresy, przy różnych zabezpieczeniach i na zróżnicowanych warunkach oprocentowania. Stosunki między bankami a kredytobiorcami określają umowy i obowiązujące regulaminy kredytowania. W szczególności sposób, przepisami ustawy o kredytach konsumencyjnych, jest chroniona sytuacja osób fizycznych, zaciągających w bankach takie kredyty.

Tabela 4 prezentuje wartość udzielonych przez banki komercyjne kredytów ogółem oraz w rozbiciu na grupy.

Tab. 4. Kredyty dla podmiotów sektora niefinansowego w bankach komercyjnych (w mln zł)
Credit for non-financial sector entities in commercial banks (in PLN m.)

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006
Kredyty ogółem	192973,9	206131,9	210963,8	239926,8	300499,0
1. Wg podmiotu					
1.1. Dla przedsiębiorstw	116555,0	119553,4	114078,4	117677,5	134366,4
1.2. Dla gospodarstw domowych	75351,2	85771,6	96205,3	121451,7	165214,4
1.3. Dla podmiotów niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych	1067,7	806,9	680,1	797,6	918,2
2. Wg rodzaju					
2.1. W rachunku bieżącym	32308,6	31522,9	33385,2	37772,9	42700,4
2.2. Dyskontowe	1206,8	903,9	858,6	568,3	345,2
2.3. Eksportowe	1509,0	998,0	465,4	357,6	289,3
2.4. Operacyjne	44822,8	44540,5	41040,8	37839,0	42078,6
2.5. Na inwestycje	48230,7	49189,4	44572,1	46208,1	51358,4
2.6. Na nieruchomości	29392,7	42131,0	49882,3	67039,2	99476,5
2.7. Na zakup papierów wartościowych	318,1	596,4	599,6	615,7	1729,9
2.8. Związane z kartami kredytowymi	1778,6	2225,0	3088,2	4469,0	6088,8
2.9. Pozostałe	33406,6	34024,8	37071,6	45057,0	56431,9
3. Wybrane rodzaje					
3.1. Hipoteczne	19080,7	53216,5	62764,9	74409,8	102979,0
3.2. Detaliczne (w latach 2002–2003 konsumencie)	17209,0	21082,7	41231,6	47801,2	59899,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2003 r. Synteza*, NBP, Warszawa, maj 2004, s. 42; *Sytuacja finansowa banków w 2004 r. Synteza*, NBP, Warszawa, maj 2005, s. 45; *Sytuacja finansowa banków w 2005 r. Synteza*, NBP, Warszawa, maj 2006, s. 42; *Sytuacja finansowa banków w 2006 r. Synteza*, NBP, Warszawa, czerwiec 2007, s. 44

Jak wynika z danych, w całym okresie wartość udzielonych przez banki komercyjne kredytów rosła. Przyrost w okresie 5 lat wyniósł 107,5 mld zł, czyli 55,7% w stosunku do roku 2002.

Uwzględniając kryterium podmiotowe największą grupą kredytów w bankach komercyjnych były w latach 2002–2004 kredyty dla przedsiębiorstw. Ta proporcja uległa odwróceniu w latach 2005–2006, kiedy wartość kredytów dla gospodarstw domowych przekroczyła wartość kredytów dla przedsiębiorstw.

W strukturze rodzajowej najważniejszą rolę odgrywały w bankach komercyjnych w latach 2002–2003 kredyty na inwestycje i kredyty operacyjne. W latach 2004–2006 największą grupę stanowiły z kolei kredyty na nieruchomości, których wielkość w całym badanym okresie zwiększyła się ponad trzykrotnie. Największą dynamikę wykazywały jednak kredyty na zakup papierów wartościowych, które w latach 2002–2006 wzrosły ponad pięciokrotnie. Szybko rosły także w bankach komercyjnych kredyty hipoteczne (ponadpięciokrotny przyrost) i detaliczne (przyrost ponadtrzykrotny). Tendencję spadkową wykazywały z kolei w całym analizowanym okresie kredyty dyskontowe i eksportowe.

WPLYW WYNIKU Z ODSETEK NA WYNIKI FINANSOWE BANKÓW KOMERCYJNYCH

The influence of interest performance on the financial performance of commercial banks

O roli działalności depozytowo-kredytowej świadczy m.in. wielkość osiągniętych przychodów i poniesionych kosztów odsetkowych, a także wpływ wyniku z odsetek (w tym dochodu z operacji depozytowo-kredytowych) na wyniki z działalności bankowej, a w konsekwencji na wyniki finansowe banków komercyjnych. Wielkości te zaprezentowano w tabeli 5.

W roku 2003 spadły zarówno przychody, jak i koszty odsetkowe ogółem oraz przychody odsetkowe z kredytów i koszty odsetkowe depozytów banków komercyjnych. W latach 2004–2006 przychody odsetkowe ogółem i przychody odsetkowe z działalności kredytowej rosły. Koszty odsetkowe ogółem i koszty odsetkowe od depozytów rosły w latach 2004–2005, a w roku 2006 uległy obniżeniu. W efekcie, w latach 2004–2006 rósł wynik z odsetek, a w całym analizowanym okresie rósł wynik z odsetek na operacjach kredytowych i depozytowych banków komercyjnych. W latach 2002–2006 powiększył się on ponad dwukrotnie (z niespełna 5,4 mld zł do prawie 11,8 mld zł). Głównym czynnikiem wzrostu był przyrost wielkości przyjętych depozytów i udzielonych kredytów (tabela 2 i 4), a także spadek średniego kosztu pasywów odsetkowych, w wyniku zmiany struktury depozytów gospodarstw domowych i instytucji niekomercyjnych działających na rzecz gospodarstw domowych na korzyść depozytów bieżących, które należą do najtańszych zewnętrznych źródeł finansowania działalności banków (tabela 2).

Jednocześnie, według danych NBP, w latach 2004–2006 rosła marża odsetkowa banków komercyjnych wyrażona w procentach (tabela 6). Jest ona wyli-

czana jako relacja wyniku z odsetek do średniej wielkości aktywów pomniejszonych o odsetki zapadłe od należności zagrożonych.²⁰

Tab. 5. Wybrane pozycje rachunku zysków i strat banków komercyjnych (w mln zł)
Selected items in the profit and loss accounts of commercial banks (in PLN m.)

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006
Przychody z działalności operacyjnej*	328123,4	74273,4	80040,0	89964,6	93353,5
- w tym z działalności bankowej*	314075,0	59089,4	66431,8	79347,4	82659,4
W tym:					
1. z tytułu odsetek	33952,4	25778,1	28121,1	31645,4	32390,6
- w tym z działalności kredytowej	19694,5	15708,0	17011,4	19364,1	20637,1
2. z tytułu prowizji	7158,4	8347,1	9351,8	8720,7	10587,2
3. z tytułu operacji finansowych i wymiany walut*	272605,0	24531,6	28616,3	38184,5	38569,9
4. z udziałów, akcji, papierów wartościowych i innych instrumentów finansowych o zmiennej kwocie dochodu	359,2	432,6	342,6	796,8	1111,7
Koszty działalności operacyjnej*	324554,8	70173,7	72707,2	79802,5	81098,5
- w tym z działalności bankowej*	287034,8	34240,4	39434,0	50204,5	50296,7
w tym:					
1. z tytułu odsetek	19532,0	12122,1	13149,2	14872,7	13698,0
- w tym depozytowych	14315,0	8168,6	8558,2	10085,9	8842,8
2. z tytułu prowizji	1091,8	1509,1	1814,4	1864,4	2172,2
3. z tytułu operacji finansowych i wymiany walut*	266411,0	20609,2	24470,4	33467,4	34426,5
Wynik z działalności bankowej*	27040,2	24849,0	26997,8	29142,9	32362,7
w tym m.in.:					
1. z tytułu odsetek	14420,4	13656,0	14971,9	16772,7	18692,6
- w tym kredytowych i depozytowych	5379,5	7539,4	8453,2	9278,2	11794,3
2. z tytułu prowizji	6066,6	6838,0	7537,4	6856,3	8415,0
3. z tytułu operacji finansowych	2157,2	796,9	1221,7	868,8	1161,0
4. z tytułu wymiany walut*	4036,8	3125,5	2924,2	3848,3	2982,4
Wynik z działalności operacyjnej*	3568,6	4099,7	7332,8	10162,1	12255,0
Wynik finansowy brutto	3569,2	4101,3	7333,1	10310,9	12380,5
Wynik finansowy netto	2184,1	2064,2	6663,1	8598,1	10138,2

* W związku ze zmianą metodologii obliczania przychodów i kosztów z tytułu wymiany walut część danych za rok 2002 jest nieporównywalnych z danymi za lata następne.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Wyniki finansowe banków w 2003 r.*, GUS, Warszawa 19.04.2004, s. 5; *Wyniki finansowe banków w 2004 r.*, GUS, Warszawa 7.04.2005, s. 5; *Wyniki finansowe banków w 2005 r.*, GUS, Warszawa 7.04.2006, s. 5; *Wyniki finansowe banków w 2006 r.*, GUS, Warszawa 11.04.2007, s. 5.

Ponadto w całym analizowanym okresie udział wyniku z odsetek w wyniku z działalności bankowej rósł i przekraczał poziom 50% (tabela 5). Świadczy to o tym, że dochody z odsetek stanowiły główne źródło dochodów banków komercyjnych. Jednocześnie zwiększał się udział dochodów z operacji depozytowo-kredytowych w wyniku z odsetek ogółem (z wyjątkiem roku 2005, kiedy uległ zmniejszeniu o 1,2 punktu procentowego) oraz w wyniku z działalności bankowej. Jak wynika z danych zawartych w tabeli 7, dochody z operacji depo-

²⁰ *Sytuacja finansowa banków w 2006 r. Synteza...*, s. 56.

zytowo-kredytowych odgrywają więc coraz większą rolę w działalności banków komercyjnych i w osiągniętych przez nie wynikach finansowych.

Tab. 6. Marża odsetkowa banków komercyjnych (w %)
The interest margin of commercial banks (in %)

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006
Marża odsetkowa	3,27	3,05	3,14	3,18	3,24

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Sytuacja finansowa banków w 2003 r. Synteza*, NBP, Warszawa, maj 2004, s. 52; *Sytuacja finansowa banków w 2004 r. Synteza*, NBP, Warszawa, maj 2005, s. 57; *Sytuacja finansowa banków w 2005 r. Synteza*, NBP, Warszawa, maj 2006, s. 53; *Sytuacja finansowa banków w 2006 r. Synteza*, NBP, Warszawa, czerwiec 2007, s. 56.

Tab. 7. Udział wyniku z odsetek kredytowych i depozytowych w kształtowaniu wyniku finansowego
The share of credit and deposit interest performance in shaping the financial performance of banks

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006
Udział procentowy wyniku z odsetek na operacjach kredytowych i depozytowych w wyniku z odsetek banków komercyjnych	37,3	55,2	56,5	55,3	63,1
Udział procentowy wyniku z odsetek na operacjach kredytowych i depozytowych w wyniku z działalności bankowej banków komercyjnych	19,9	30,3	31,3	31,8	36,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 5.

PODSUMOWANIE

Conclusions

Tradycyjne funkcje banków obejmują pośrednictwo między podmiotami dysponującymi nadwyżką środków finansowych i podmiotami zgłaszającymi zapotrzebowanie na te środki oraz umożliwienie klientom zachowania płynności.²¹ Wynika z tego, że podstawową formą aktywności banków jest działalność depozytowo-kredytowa oraz przeprowadzanie rozliczeń pieniężnych. Pozyskane depozyty stanowią zobowiązania i jeśli celem banków jest maksymalizacja zysku, powinny nimi odpowiednio zarządzać, podobnie zresztą jak aktywami, których głównym elementem są udzielone kredyty i pożyczki.

Ponieważ jednak klasyczne funkcje tracą na znaczeniu, cechą współczesnych banków jest stale postępująca dywersyfikacja usług i produktów bankowych.²² Banki rozszerzają aktywność na obszary wykraczające poza ich trady-

²¹ Por. S. Heffernan, *op. cit.*, s. 2-3.

²² *Ibid.*, s. 51.

cyjne funkcje (np. instrumenty pozabilansowe, gwarantowanie emisji, zarządzanie aktywami, fundusze inwestycyjne i emerytalne, bancassurance, finansowanie nieruchomości), dokonują ekspansji na niebankowe rynki finansowe. Ten etap jest określany prorynkową fazą rozwoju systemu finansowego. Ostatnia, trzecia faza rozwoju rozpoczyna się, gdy rynek finansowy staje się źródłem finansowania zarówno sektora finansowego, jak i pozostałych branż. Kredyty dla przedsiębiorstw powszechnie są zastępowane wówczas emisją papierów dłużnych (obligacji korporacyjnych i papierów komercyjnych), a kredyty hipoteczne i konsumpcyjne stają się przedmiotem sekurytyzacji. Tradycyjna działalność banków traci na znaczeniu, ustępując pola nowym formom aktywności.²³ Mogą one jednak generować dodatkowe ryzyko, ale zarazem pozwalają bankom skuteczniej nim zarządzać (np. instrumenty pochodne).

Zdaniem D. Korenik w dobie rewolucyjnych zmian w bankowości banki będą zmuszone zdefiniować i podjąć dodatkowo nowe role, lepiej uzasadniające ich przydatność w gospodarce. Nie wyklucza to oczywiście dalszego prowadzenia działalności podstawowej (depozytowo-kredytowej).²⁴ Pomimo dokonującej się bowiem w systemach bankowych poszczególnych krajów ewolucji, przynajmniej część banków działa nadal w obszarze klasycznych operacji, w dalszym ciągu zapewniając podaż tradycyjnych produktów i usług bankowych.²⁵

Analiza działalności banków komercyjnych w Polsce w latach 2002–2006 dowodzi, że mimo rosnącej konkurencji i wymagań klientów oraz ewolucji pełnionych funkcji i oferowanych produktów i usług, działalność depozytowo-kredytowa odgrywa nadal dominujące znaczenie w gospodarce finansowej polskich banków.

Potwierdza to wzrost wielkości zarówno zobowiązań, jak i należności ogółem banków komercyjnych, w tym także zobowiązań wobec sektora niefinansowego (w tym przyjętych depozytów) i należności od sektora niefinansowego (w tym udzielonych kredytów). Wszystkie te wielkości w całym analizowanym okresie wykazywały tendencję wzrostową. Zobowiązania banków wobec sektora niefinansowego stanowiły ponadto w całym okresie ponad połowę pasywów i ponad 60% ich kapitałów obcych (tabela 1). Z kolei należności od sektora niefinansowego stanowiły ponad 40% aktywów banków (tabela 3).

Jednocześnie w całym okresie udział wyniku z odsetek w wyniku z działalności bankowej rósł i przekraczał poziom 50% (tabela 5). Świadczy to o tym, że

²³ T. M. Rybczyński, *A New Look at the Financial System*, [w:] *The Recent Evolution of Financial Systems*, pod red. J. Revell, Macmillan, London 1997, [za:] S. Heffernan, *op. cit.*, s. 90–91.

²⁴ D. Korenik, *Bank i jego usługi w dobie rewolucji finansowej*, [w:] *Innowacyjne usługi banku* pod red. D. Korenik, PWN, Warszawa 2006, s. 22.

²⁵ Por. S. Heffernan, *op. cit.*, s. 122.

dochody z odsetek stanowiły główne źródło dochodów banków komercyjnych. Następował także wzrost wyniku z odsetek depozytowo-kredytowych i zwiększał się jego udział w wyniku z odsetek ogółem (z wyjątkiem roku 2005, kiedy uległ zmniejszeniu o 1,2 punktu procentowego) oraz w wyniku z działalności bankowej. Jak wynika z danych (tabela 7), dochody z operacji depozytowo-kredytowych odgrywają więc coraz większą rolę w działalności banków komercyjnych i w osiągniętych przez nie wynikach finansowych.

Jak wskazuje praktyka bankowa, banki polskie wydają się wchodzić w pro-rynkową fazę rozwoju. W najbliższym czasie można więc oczekiwać, że na znaczeniu coraz silniej będą zyskiwać jednak usługi wychodzące poza klasyczną ofertę bankową. Ze względu na rosnące oczekiwania klientów i zmniejszanie się ich przywiązania do banku, zmiany w ofercie muszą silniej niż dotychczas wynikać z orientacji na klienta. Charakterystyczną tendencją w zakresie współczesnej oferty banków jest jej standaryzacja i unifikacja. Ma to swoje zalety w zakresie kontroli kosztów, ale wadą jest łatwość skopiowania przez konkurentów. Coraz większego znaczenia nabiera więc w tym kontekście jakość oferowanych przez banki produktów i usług. Zarazem usługi bankowe deficytowe i rentowne dla banków są oferowane coraz częściej w ramach sprzedaży pakietowej, adresowanej na dodatek do coraz węższych segmentów klientów. Sama oferta, jak i obsługa wąskich segmentów klientów podlega więc również różnicowaniu (np. *segment private banking*). Ponadto klasyczne produkty, przynoszące dochody odsetkowe (np. kredyty), są tak modyfikowane, aby malejące (wskutek spadku stóp procentowych lub dokonanej spłaty przed terminem) dochody odsetkowe mogły być równoważone dochodami z prowizji i opłat. Coraz większego znaczenia nabierać będzie zapewne także budowanie trwałych relacji z klientami, do czego przyczynić się może pełnienie przez banki funkcji doradztwa i informacji.²⁶

SUMMARY

The analysis of the commercial banking sector in 2002–2006 shows that in the whole period in question the percentage of obligations exceeded 75% of liabilities, of which the obligations to the non-financial sector were the most important. Deposits and placements made by entities of this sector constituted over a half of liabilities and over 60% of foreign banks capital. Their share both in the liabilities and in foreign capital dropped successively. During the whole period investigated, however, total debts due to banks and their share in assets continued to rise. The largest group were the debts from the non-financial sector, constituting over 40% of assets. Their value continued to rise just as did the value of credit lent to non-financial sector entities. Also the share of deposit and credit interest performance increased in the banking activity performance. This shows that despite growing competition and demands of customers, and despite the extension of banks' activities into the areas that are beyond their traditional functions, the deposit and credit activities still occupy the dominant position in the financial economy of banks. This does however change the fact that the role of banks in present-day economy continually evolves.

²⁶ Por. D. K o r e n i k, *op. cit.*, s. 25–29.